

O EKSPLIKATIVNOM I DEFINITIVNOM ATRIBUTU

ŽELJKA MATULINA

Pregledom bogata literarnog korpusa¹ utvrdili smo da se u suvremenom njemačkom jeziku genitiv sve češće zamjenjuje konstrukcijom s von. Ta konstrukcija u rečenici ima funkciju atributa, a za svaku pojedinu vrstu atributa uvriježio se naziv koji nosi prvobitni oblik s genitivom.

Našu će pažnju sada zaokupiti samo dva takva atributa: definitivni (*attributum definitivum*) i eksplikativni atribut (*attributum explicativum*), koji su zamjena za prvobitni definitivni genitiv (*genitivus definitivus*) i eksplikativni genitiv (*genitivus explicativus*).

Definitivni atribut definira, odnosno kategorizira neki pojam (lat. *definire* = dati definiciju nekoga pojma, dati točan, logičan sadržaj pojma, jasno protumačiti, točno odrediti, opisati²), a eksplikativni atribut eksplicira pojam, poblježe ga označuje (lat. *explicare* = objašnjavati, izlagati, rastumačiti).

Uzmimo jedan definitivni atribut:

»... *war solch ein Musterexemplar von einem Sperling* ...«
(= primjeran uzorak vrapca)

To bi značilo:

»*der Sperling ist solch ein Musterexemplar*«
(= vrabac je st primjeran uzorak)

Po Helbigu i Buschi³ taj bi atribut izražavao tzv. »*sein — Verhältnis*«, tj.:

¹ Primjere smo uzeli iz niže navedenih djela:

Bergengruen, Werner: *Das Tempelchen*.

Böll, Heinrich: *Ansichten eines Clowns*.

Frisch, Max: *Homo Faber*.

Grass, Günter: *Die Blechtrommel*.

Johnson, Uwe: *Das dritte Buch über Achim*.

Mann, Thomas: *Die Betrugene*.

Strittmatter, Erwin: *Ole Bienkopp*.

² Definitivni atribut također zamjena je i za tzv. deskriptivni genitiv (*genitivus descriptivus*).

³ Helbig, Gerhard-Busch, Joachim: *Deutsche Grammatik; Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Leipzig 1974.

»die Pflicht der Dankbarkeit«⁴ (ovdje genitiv)
 (= dužnost zahvalnosti)
 »Dankbarkeit i s t eine Pflicht«
 (= zahvalnost j e s t dužnost)

Našemu gornjem primjeru taj bi odnos u potpunosti odgovorao (tj. vrabac je primjeran uzorak), a također i našim niže navedenim primjerima:

»... das bahnbrechende philosophische Genie von Hedwig C. —
 Martius ...«
 (= filozofski genij Hedwiga C. — Martiusa)

Transformacijom ćemo dobiti:

»Hedwig C. — Martius i s t das bahnbrechende philosophische
 Genie«
 (= H. C. — Martius j e s t filozofski genij)

Daljnji primjeri:

»... dabei ist der Leitfaden von greifbaren Erfahrungen und das
 Anknüpfen an die Bestimmtheit des Endlichen unentberlich ...«
 (= nit vodilja shvaćenih iskustava)

U vidu rečenice taj bi atribut izgledao ovako:

»greifbare Erfahrungen s i n d ein Leitfaden«
 (= shvaćena iskustva j e s u nit vodilja)

Gore navedeni atribut mogao bi u isto doba izražavati i neke druge odnose, tako npr. »h a b e n — Verhältnis«,⁵ odnos karakterističan za posesivni atribut, tj. mogli bismo reći: »greifbare Erfahrungen h a b e n einen Leitfaden« (= shvaćena iskustva i m a j u svoju nit vodilju), nadalje »k e n n z e i c h n e n — Verhältnis«,⁶ što je karakteristično za kvalitativni atribut: »greifbare Erfahrungen k e n n z e i c h n e n den Leitfaden« (= shvatljiva iskustva k a r a k t e r i z i r a j u, označuju nit vodilju), zatim također i »T e i l — v o n — Verhältnis«,⁷ što bi bio partitivni atribut: »der Leitfaden ist ein T e i l der greifbaren Erfahrungen« (= nit vodilja je d i o shvaćenih iskustava). Isti primjer mogao bi također biti protumačen i kao atribut tematike (Attribut des Inhalts), tj.: »der Leitfaden e n t h ä l t greifbare Erfahrungen« (= nit vodilja s a d r ž i shvaćena iskustva).

Iz gornjega se može zaključiti da se značenje definitivnog atributa ne može oštro razgraničiti od značenja ostalih atributa, a to nam potkrepljuje tvrdnju da prijedlog v o n (koji je sastavni dio toga atributa) sve više gubi od svoga prvobitnog značenja, da postaje prazan, bez značenja (sinnleer).

⁴ Helbig-Buscha, n. dj., str. 523.

⁵ Helbig-Buscha, n. dj., str. 523.

⁶ Helbig-Buscha, n. dj., str. 524.

⁷ Helbig-Buscha, n. dj., str. 523.

Navest ću još nekoliko primjera:

»... *die Sprache ... redete ihn noch oft in die Täuschung von Zusammengehörigkeit hinein ...*«

(= varka zajedničke pripadnosti)

To bi značilo:

»*Zusammengehörigkeit i s t eine Täuschung*«

(= zajednička pripadnost j e s t varka)

Nije uvijek moguće definitivni atribut ponovo pretvoriti u genitiv, kao npr.:

»*ein Nichts von Motiv*«

(= ništavni motiv)

Nikako ne bismo mogli reći: »*ein Nichts des Motivs*«

U nekim je slučajevima konstrukcija s genitivom isto toliko uobičajena kao i konstrukcija s v o n, tako npr.:

»*Zufälle der Krankheit und des Todes*«

isto kao i »*Zufälle von Krankheit und Tod*«

»... *in Paderborn stand damals eine Basilika nach dem Muster von Alt-St.-Peter in Rom ...*« (= po uzoru Sv. Petra Starog)

značilo bi:

»*Alt-St.-Peter in Rom i s t ein Muster*«

(= Sv. Petar Stari u Rimu j e s t uzor)

»... *Gefahr von Enttäuschungen ...*«

(= opasnost razočaranja)

dalo bi nam rečenicu:

»*Enttäuschungen s i n d eine Gefahr*«

(= razočaranja j e s u opasnost)

ili:

»*Enttäuschungen s i n d gefährlich*«

(= razočaranja j e s u opasna)

Dok je kod definitivnog atributa »*sein-Verhältnis*« posve jasan odnos koji vlada između dvije imenice, kod eksplikativnog atributa taj odnos još nije posve razjašnjen.

Eksplikativni atribut u primjerima koje ću navesti jest konstrukcija s v o n i samo je u iznimnim slučajevima zamjena za prvobitni genitiv. Tu je on »*pjesnička metafora*, stilističko sredstvo, poređenje genitiva s nadređenim supstantivom«,⁸ npr.:

der Segen der Arbeit⁹

(= blagoslov rada)

⁸ Grubačić, Emilija, *Njemačka gramatika*, Sintaksa, Sarajevo 1969.

⁹ Grubačić, *n. dj.*, str. 21.

isti odnos poredjenja ostaje i u eksplikativnom atributu, tj. kod konstrukcije s v o n.

Moram napomenuti da nijedan od eksplikativnih atributa koje sam pronašla nije moguće vratiti ponovo u oblik s genitivom, pa to nažalost ograničava potkrepljivanje tvrdnje da je odnos ostao isti.

Tako ni u kom slučaju umjesto konstrukcije

»eine Seele von Mensch« (= duša od čovjeka)

ne možemo staviti genitiv

»eine Seele des Menschen«,

jer se značenje bitno mijenja; odnos koji vlada između »Seele« i »Mensch« nije posvojni (eine Seele des Menschen), već se tu radi o usporedbi, o poredenju (uglavnom u prenesenom značenju), o metafori. Ne bih se složila s tim da se kod eksplikativnog atributa radi o odnosu »značenja« (*»bedeuten-Verhältnis«*), kao što to navode Helbig i Buscha,¹⁰ dajući primjer: *»der Strahl der Hoffnung«* (= tračak nade), tj. po njima *»der Strahl bedeutet Hoffnung«*¹¹ (= tračak znači nadanje).

E. Grubačić u Sintaksi¹² navodi slične primjere:

der Segen der Arbeit (= blagoslov rada)

der Wirbel des Aufstandes (= bujica ustanka)

U njima se jasno osjeća metaforičko značenje eksplikativnog genitiva, tj.:

die Arbeit ist wie ein Segen (= rad je kao blagoslov)

der Aufstand ist wie ein Wirbel (= ustanak je kao bujica)

Teško bismo mogli reći:

der Segen bedeutet Arbeit

i *der Wirbel bedeutet Aufstand*

Posve isti odnos uspoređenja imamo i kod sljedećeg primjera:

»... eine Löwenzahnblüte von Wort...« (= maslačak od riječi = = mjehur od sapunice)

Ne bi moglo stajati:

»eine Löwenzahnblüte bedeutet ein Wort« (= maslačak znači riječ)

nego:

»ein Wort ist wie eine Löwenzahnblüte (= riječ je kao maslačak, tj. nepouzdana je, lako se rasprši poput maslačka)

¹⁰ Helbig-Buscha, *n. dj.*, str. 523.

¹¹ Helbig-Buscha, *n. dj.*, str. 523.

¹² Grubačić, *n. dj.*, str. 21.

O. Behagel¹³ i Duden¹⁴ daju u svojim gramatikama primjere atributa s konstrukcijom *s v o n*, ali ih ne označavaju nikakvim posebnim imenom. Behagel navodi da se tu i ne radi o zamjeni nekog genitiva, ali na temelju odnosa koji vlada između dvije imenice, može se reći da se radi o eksplikativnom atributu. Evo Behagelovih primjera:

*»ein Esel von einem Menschen,
eine liebeäugelnde Furie von Gebieterin«¹⁵*

Duden daje sljedeće primjere:

*ein armer Teufel von Philologe
diese armen Hühner von Studentinnen
die Teufelkerls von Amerikaner
wenn sich Männer in die Affen von Mädchen verlieben
ein Schurke von einem Soldaten
diesen Hohlkopf von Prinzen
deinem dummen Teufel von Neffen...¹⁶*

Prema tome za *»ein Esel von einem Menschen«* mogli bismo reći *»der Mensch ist wie ein Esel«*, za *»eine liebeäugelnde Furie von Gebieterin«* — *»die Gebieterin ist wie eine liebeäugelnde Furie«*, za *»die Teufelkerls von Amerikaner«* — *»Amerikaner sind wie Teufelkerls«*, za *»die Affen von Mädchen«* — *»Mädchen sind wie Affen«* i tako redom, ali ni u kom slučaju ne bi moglo biti:

*ein Esel bedeutet einen Menschen
die Teufelkerls bedeuten Amerikaner
die Affen bedeuten Mädchen, i slično.*

Ponekad je teško odrediti radi li se o eksplikativnom ili o definitivnom atributu, tako npr.:

ein Esel von einem Menschen
a) = *der Mensch ist wie ein Esel (attr. explic.)*
b) = *der Mensch ist ein Esel (attr. defin.)*

die Hölle von Vietnam
a) = *Vietnam ist wie eine Hölle*
b) = *Vietnam ist eine Hölle*

a to bi se moglo reći i za većinu gore navedenih Behagelovih i Dudenovih primjera.

U Sintaksi M. Stevanovića¹⁷ vrlo se iscrpno obrađuje eksplikativni genitiv, no mi ćemo izdvojiti samo jedan primjer iz hrvatskosrpskog jezika:

¹³ Behagel, Otto, *Deutsche Syntax*, I—IV, Heidelberg 1923—32.

¹⁴ Duden, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Mannheim 1966.

¹⁵ Behagel, *n. dj.*, str. 63.

¹⁶ Duden, *n. dj.*, str. 200.

¹⁷ Stevanović, Mihajlo, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, II deo, Sintaksa, Beograd 1969.

»... navinuše lukove i dažd strijela zaleti se u šumu...«
 Evo što Stevanović o tome piše: »... oblik genitiva, sam ili s predlogom od (je) sintaksički dopuna — u stvari je slika dobivena u svesti pisca-umetnika, odnosno govornika, tj. onoga ko ovakvu sintagmu upotrebljava...«¹⁸ Slika (apstraktna) označena upravnim dijelom sintagme dobivena je u svijesti od konkretne predodžbe i imenicom u genitivu (u našem slučaju u konstrukciji s von). »... Stilski ocenjivano: jedna je predstava kao druga, predstava slike koja se u svesti stvara, kao konkretan predmet od koga slika potiče (na koji se asociira — op. Ž. M.). U sintagmi eksplikativnog genitiva imamo, dakle, poredbeni odnos, jednu od vrlo suptilnih vrsta pesničkog poredjenja... (špac. Ž. M.)«.¹⁹ U genitivnim sintagmama te vrste jasno se govori da je jedna predodžba kao druga (u našem slučaju »das Wort ist wie eine Löwenzahnblüte«, tj. riječ je kao maslačak), strijele su kao dažd, strijele su poput dažda, strijele su »daždaste«.

Autor zaključuje: »... jednom rečju da se jedna osobina upravne reči sintagme pripisuje onome što se označava oblikom genitiva (u našem slučaju konstrukcije s von — op. Ž. M.)... Zato smo mi i rekli da u ovome genitivu imamo upravo poetske figure i epiteta i poredjenja (špac. Ž. M.)«.²⁰

I na kraju evo još nekoliko primjera:

»... was wird Hertchen sich einen alten Schrank von Mann aufbuckeln...«

Taj bi atribut u vidu rečenice izgledao ovako:

»der Mann ist wie ein alter Schrank«

(= /taj/ muškarac je kao stari ormar)

»... er hat einen Bauch, was er nie gehabt hat, einen Ballon von einem Bauch...«

= sein Bauch ist wie ein Ballon

(njegov je trbuh kao balon)

»... dieses Bierfaß von einem Kerl...«

= dieser Kerl ist wie ein Bierfaß

(ovaj mladić je kao pivska bačva)

»... laß deinen Berg von einem Bullen...«

= der Bulle ist wie ein Berg

(bik je kao brdo)

»... er benötigte eine Fanfare von einem Bericht...«

= der Bericht ist wie eine Fanfare

¹⁸ Stevanović, n. dj., str. 202/3.

¹⁹ Stevanović, n. dj., str. 202/3.

²⁰ Stevanović, n. dj., str. 204.

(izvještaj je kao fanfara)

»... sie bilden so ein diskontinuierliches Gitter von Maßbestimmungen...«

= Maßbestimmungen sind wie ein Gitter

(odredbe su kao rešetka).

Ž. MATULINA

Ž. *Matulina*: DAS DEFINITIVE UND EXPLIKATIVE ATTRIBUT

Z u s a m m e n f a s s u n g

Bei dem explikativen Attribut hat sich ein grösseres und nicht genügend geklärtes Problem herausgestellt: Ob das explikative Attribut ein »Bedeuten — Verhältnis« ausdrückt oder ob es sich um eine poetische Figur der Vergleichung und der Metapher handelt. Auf Grund einer Untersuchung mehrerer Texte aus der neueren deutschen Literatur kommen wir zu der Auffassung, dass die Grundbedeutung des explikativen Attributs als poetische Figur der Vergleichung und der Metapher anzusehen ist.